

Елітна освіта в Україні в дзеркалі університетських рейтингів:

Quo Vadis?

Сергій Курбатов
Кандидат філософських наук
провідний науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України

Стаття С.В.Курбатова «Елітна освіта в Україні в дзеркалі університетських рейтингів: Quo Vadis?» присвячена розгляду принципів побудови та основним результатам університетських рейтингів в Україні в 2009-2010 роках. Автор наголошує на необхідності активного формування теоретико-методологічного підґрунтя цього процесу, і, зокрема, звертає увагу на Концепцію формування університетських рейтингів в Україні, затверджену Вченою Радою Інституту вищої освіти НАПН України в якості прикладу подібної роботи.

Статья С.В.Курбатова «Элитное образование Украины в зеркале университетских рейтингов: Quo Vadis?» посвящена рассмотрению принципов построения и результатам университетских рейтингов в Украине в 2009-2010 годах. Автор отмечает необходимость активного формирования теоретико-методологической основы этого процесса, и, в частности, обращает внимание на Концепцию формирования университетских рейтингов в Украине, утверждённую Ученым Советом Института высшего образования НАПН Украины в 2009 году.

The paper by Sergiy Kurbatov "Elite Education in Ukraine in the Mirror of University Rankings: Quo Vadis?" is devoted to the analyses of the principles of building and the main results of university rankings in Ukraine in 2009-2010. The author stresses the importance of the creation of theoretical and methodological background of this process and indicated the concept of creation of university rankings in Ukraine, which was approved by research board of Institute of Higher Education NAPS of Ukraine in 2009 as an example of such activities.

«В Україні нема еліти, але є еліти. В Україні нема еліт, але є елітарні явища. В Україні нема елітарних явищ, але є їх творці. В Україні нема творців елітарних явищ, але є велика готовність такими їх визнати. В Україні є велика туга за елітою. Вона така велика, що елітою називається все. Наша еліта самоназвана, самозванська» - ці гіркі слова Юрія Прохачька[1, 2] можна екстраполювати і на вітчизняну систему університетської освіти, зокрема на її елітний сегмент. Тож, взявши за основу позитивістський підхід, ми будемо вважати елітними ті університети, які займають перші місця в численних

національних рейтингах. В даній статті ми намагаємося проаналізувати результати університетських рейтингів в Україні в 2009-2010 роках та адекватність існуючих систем складання університетських рейтингів.

Теорія та методика складання університетських рейтингів протягом останніх десятиліть активно досліджується в західному академічному дискурсі. Серед провідних авторів цього напрямку можна назвати Філіпа Альтбаха та його колег [2], [3], Саймона Маргінсона та Маріжк Ван дер Венде [4], Александра МакКорміка [5]. Більш детальний аналіз теорії та методики розробки університетських рейтингів я робив в статті «Університетські рейтинги як індикатор стану освіти» [6].

Та в даному випадку розглянемо лише вітчизняні реалії складання університетських рейтингів. Слід зазначити, що Україна має розгалужену систему вищої освіти. За даними Міністерства освіти і науки України [7], в 2008-2009 навчальному році в Україні нараховувалося 881 вищий навчальний заклад I-IV рівня акредитації, серед яких 196 навчальних закладів мали статус університетів (з них 153 належали до державної і комунальної, а 43 до приватної форми власності). В цих вищих навчальних закладах навчалось 2703800 студентів (з них 43100 іноземних). Кількість студентів на 10000 населення України складала в 2008-2009 навчальному році 599 осіб. Крім того, в академічних установах України в 2008 році навчалися 18326 аспірантів та 812 докторантів.

У відповідності з рейтингом «ТОП 200 Україна» [8], який розраховується кафедрою ЮНЕСКО «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика» та друкується в тижневику «Дзеркало тижня» перша десятка українських університетів виглядає наступним чином [9]:

Місце	Університет	Оцінка інтегрального показника діяльності
1	Національний технічний університет України «КПІ»	68,3146928
2	Київський національний університет ім.	67,12650853

	Тараса Шевченка	
3	Харківський національний університет ім. Василя Каразіна	47,62300023
4	Національний медичний університет ім. Олександра Богомольця	43,69639267
5	Національний технічний університет «ХПІ»	42,10076502
6	Національний гірничий університет	36,1845769
7	Дніпропетровський національний університет	33,93316458
8	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	32,61072329
9	Національний університет біоресурсів і природокористування України	32,596899
10	Донецький національний університет	31,08429237

Інтегральний показник діяльності університету, в свою чергу, складається з 3 комплексних індикаторів 1) якість науково-педагогічного потенціалу (10 індикаторів); 2) якість навчання (4 індикатори); 3) міжнародне визнання (6 індикаторів). Крім того, враховується експертне оцінювання якості підготовки та інформаційне забезпечення [10].

Іншим впливовим українським університетським рейтингом є ініційований і профінансований компанією СКМ при сприянні фонду «Розвиток України» рейтинг «Компас»[11], який виходить починаючи з 2008 року. Рейтинг розробляють фахівці Київського міжнародного інституту соціології. Цей рейтинг спирається на думку роботодавців і випускників. За версією рейтингу «Компас», маємо наступну п'ятірку кращих українських університетів в 2010 році [12]:

Місце	Університет	Загальний бал
-------	-------------	---------------

1	Національний технічний університет України «КПІ»	87
2	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	80
3	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	51
4	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	47
4	Національний університет «Львівська політехніка»	45
5	Донецький національний технічний університет	40
5	Київський національний університет будівництва і архітектури	38

Рейтинг «Компас» спирається на наступні критерії: 1) задоволеність випускників ВНЗ отриманою ними освітою і можливістю застосувати її в трудовій діяльності (ваговий коефіцієнт 0,10); 2) сприйняття роботодавцями якості освіти в українських ВНЗ (ваговий коефіцієнт 0,31); 3) сприйняття експертами якості освіти в українських ВНЗ (ваговий коефіцієнт 0,29) і 4) співпраця між ВНЗ і компаніями-роботодавцями (ваговий коефіцієнт 0,30). Польовий етап дослідження проводився в лютому-квітні 2010 року із застосування методів особистого і телефонного інтерв'ю, опитування за допомогою електронної пошти та онлайн-опитування.

Починаючи з 2009 року в за рішенням Президії Національної академії наук України в нашій країні відбувається постійний моніторинг наукового потенціалу суб'єктів академічної діяльності за показниками найбільшої в світі реферативної бази даних Scopus. Проект здійснюється співробітниками Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. Станом на 6 липня 2010 року п'ятірка кращих українських університетів за представництвом в

базі даних Scopus (кількість публікацій та цитувань) складається з наступних академічних установ [13]:

Місце	Університет	Кількість публікацій	Кількість цитувань
1	Київський національний університет ім. Т. Шевченка	8186	20156
2	Харківський національний університет ім. В. Каразіна	4896	14005
3	Львівський національний університет ім. І. Франка	3402	10141
4	Одеський національний університет ім. І. Мечникова	1936	5076
5	Національний технічний університет України «КПІ»	3153	4340

Крім того, в 2010 році свої рейтинги українських університетів запропонували читачам і вітчизняні засоби масової інформації. Зокрема, газета «Коментарі» [14] спиралася при цьому на опитування представників 100 компаній, які займають провідні позиції у різних галузях вітчизняної економіки. Автори рейтингу ставили на меті не оцінити якість освіти, а лише проаналізувати, випускників яких університетів роботодавці найбільш охоче наймають на стартові позиції. Перші шість позицій в цьому рейтингу належить київським університетам: 1. КНУ ім. Тараса Шевченка; 2. НУ Києво-Могилянська академія; 3. КНЕУ ім. Вадима Гетьмана; 4. НТУ «КПІ»; 5. Київський національний торгово-економічний університет; 6. Національний авіаційний університет. А місця з 7 по 20 займають провідні регіональні університети.

Рейтинг журналу «Кореспондент» було складено разом з компанією СКМ та Київським міжнародним інститутом соціології. На основі опитування представників 32 компаній, які є найкрупнішими роботодавцями та лідерами

ринку в Україні, десятка найкращих вітчизняних університетів в 2010 році виглядала наступним чином [15]:

Місце	Університет	Загальний бал
1	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	141
2	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	125
3	Національний технічний університет «КПІ»	104
4	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	96
5	Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого	27
6	Донецький національний технічний університет	26
7	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	24
8	Національний авіаційний університет	22
9	Національний університет харчових технологій	22
10	Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського	20

Для розробки власного рейтингу журнал «Деньги» взяв рівень заробітної плати, яку роботодавці готові платити випускникам відповідних університетів. Рейтинг розраховувався у 4 категоріях: 1) економісти; 2) юристи; 3) гуманітарії і 4) представники технічних спеціальностей. Відповідні групи кращих університетів виглядають наступним чином [16]:

1) економічні спеціальності:

Місце	Університет	Середній бал (медіана)	Загалом балів	Рейтинг
1	КНУ ім. Тараса Шевченка	9	182	1
2	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	9	171	0,920
3	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	9	164	0,870
4	Національний технічний університет «КПІ»	8	152	0,783
5	Львівський національний університет ім. Івана Франка	8	115	0,514
6	Національний авіаційний університет	7	99	0,400
7	Національний університет «Львівська політехніка»	8	95	0,370
8	Донецький національний технічний університет	7	87	0,312
9	Національний технічний університет «ХПІ»	7	86	0,304
10	Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара	7	85	0,297

2) юридичні спеціальності:

Місце	Університет	Середній бал (медіана)	Загалом	Рейтинг
1	КНУ ім. Тараса Шевченка	9	118	1
2	Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого	9,5	113	0,940
3	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	10	98	0,762

4	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	8	85	0,607
5	Одеська національна юридична академія	8	72	0,452
6	Донецький національний університет	7,5	71	0,440
7	Львівський національний університет ім. Івана Франка	8	70	0,429
8	Академія управління МВС України	7	67	0,393
9	Академія адвокатури України	8	60	0,310
10	Київський університет права НАН України	7	57	0,274

3) гуманітарні спеціальності:

Місце	Університет	Середній бал (медіана)	Загалом	Рейтинг
1	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	9	71	1
2	КНУ ім. Тараса Шевченка	9	64	0,892
3	Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова	8	34	0,431
4	Львівський національний університет ім. Івана Франка	8,5	33	0,415
5	Київський національний лінгвістичний університет	7	33	0,415
6	Харківський національний педагогічний університет ім. Г.Сковороди	6,5	26	0,308
7	Донецький національний університет	7	24	0,277
8	Національний авіаційний університет	5	24	0,277
9	Київський університет туризму, економіки і права	6,5	22	0,246

10	Дніпропетровський національний університет	7	21	0,231
----	--	---	----	-------

4) технічні спеціальності:

Місце	Університет	Середній бал (медіана)	Загалом	Рейтинг
1	Національний технічний університет «КПІ»	9	82	1
2	КНУ ім.Тараса Шевченка	8	66	0,742
3	Національний авіаційний університет	7,5	56	0,581
4	Національний технічний університет «ХПІ»	8	54	0,548
5	Донецький національний технічний університет	8,5	49	0,468
6	Національний університет «Львівська політехніка»	8	48	0,452
7	Національний університет харчових технологій	7	43	0,371
8	Одеська національна академія зв'язку ім. О.Попова	6	43	0,371
9	Національний транспортний університет	7,5	42	0,355
10	Одеський національний політехнічний університет	7	40	0,323

Журнал «Фокус» разом з компанією СКМ у березні 2010 року надрукував лістинг університетських програм співробітництва з роботодавцями та міжнародної співпраці, для складання якого було проаналізовано відповідно 134 та 105 програм [17]. Тобто, є очевидним, що складання університетських рейтингів і їх похідних переживає в Україні своєрідний ренесанс, тому цей процес потребує певної академічної координації.

В рамках створення теоретико-методологічного поля складання університетських рейтингів, формування наукового підґрунтя та певної уніфікації цього процесу в 2009 році Інститутом вищої освіти Академії педагогічних наук України було розроблено і схвалено концепцію

формування університетських рейтингів [18], в якій зроблено спробу синтезувати існуючі в провідних світових та національних рейтингах критерії та індикатори з метою оптимізації розробки університетських рейтингів в Україні. При розробці концепції використовувався як світовий досвід в даній галузі, так і вітчизняні напрацювання. В результаті, було запропоновано базову тріаду критеріїв: *1) якість викладання; 2) якість наукових досліджень; 3) імідж університету серед основних цільових аудиторій.* Критерії фіксують принципові підходи до оцінки стану університетської освіти.

Вибір даних критеріїв обумовлений: 1) присутністю цих фундаментальних підходів в міжнародних університетських рейтингах та найбільш авторитетних національних рейтингах західних країн; 2) специфікою сучасного розуміння університету як інноваційного центру продукування нових знань та технологій та, відповідно, адекватним баченням його місця та ролі в майбутньому (тобто, рейтинг стимулює трансформаційні процеси в університетському середовищі у відповідності з вимогами сучасності та задає для них відповідні орієнтири); 3) необхідністю подальшої інтеграції української університетської освіти в європейський та світовий освітній простір та потребою у визначенні сильних та слабких сторін вітчизняних університетів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

При оцінці *якості навчання* логічно звернути увагу на наступні індикатори:

а) *Якість викладацького складу.* Враховуючи надто високі вимоги міжнародних рейтингів до цього індикатора (так, Шанхайський рейтинг спирається на кількість викладачів, які отримали Нобелівську або Філдсівську премію), доцільно оцінювати через відсоток професорів, доцентів, докторів та кандидатів наук серед штатних співробітників (як це робиться у рейтингу Міністерства освіти та науки України та рейтингу «ТОП-200 Україна»).

б) *Співвідношення викладачів та студентів.* Усвідомлюючи відсутність єдиної когнітивної парадигми в умовах сучасності та домінування індивідуального, орієнтованого на студента підходу (“student oriented approach”), цей показник фіксує кількісний еквівалент можливості *індивідуальної* праці викладача з кожним студентом. Саме даний індикатор визначає якість викладання рейтингу світових університетів «Таймс» («The Times Higher Education – QS World University Rating») та використовується в національних рейтингах US News and World Report та Times.

в) *Рівень інтернаціоналізації університету.* В умовах глобалізації та активного формування європейського та світового освітнього простору якість міжнародних зв’язків університету, його інтегрованість в світові освітні процеси та рівень академічної мобільності серед викладачів та студентів значною мірою визначають здатність бути конкурентоспроможною освітньою інституцією. Доцільно розраховувати цей індикатор через частку іноземних викладачів та іноземних студентів, як робиться в рейтингу світових університетів «Таймс» та, частково, в вітчизняному рейтингу «ТОП-200 Україна» (в якому враховується лише відсоток іноземних студентів).

г) *Рівень інформаційно-технологічного забезпечення процесу навчання.* Враховуючи роль університету як інноваційного майданчику та місця створення та апробації новітніх знань та технологій, рівень техніко-технологічного забезпечення процесу навчання стає визначальним. В умовах, коли мережа Інтернет стає провідним інформаційним ресурсом, віртуальна присутність університету в цій мережі та наявність якісних онлайн-ресурсів є показником адекватності даної освітньої установи вимогам сучасності. Тому для розрахунку цього індикатора пропонується оцінювати кількість сторінок, які видають на пошуковий запит чотири пошукові системи: Google, Yahoo, Yandex та Meta. Цей індикатор використовується в рейтингу Інтернет присутності світових університетів Вебометрикс (Webometrics), який використовує лише західні пошукові системи, які ми вважаємо за доцільне частково замінили на вітчизняні (Meta) та російські (Yandex).

Аналізуючи **якість наукових досліджень**, слід враховувати наступні індикатори:

а) *Кількість свідоцтв про відкриття та патентів на винаходи, отриманих викладачами та студентами.* Цей індикатор має абсолютний вимір та використовується в Новому глобальному рейтингу світових університетів, розрахованому російською агенцією РейТОР в 2009 році. Відповідні дані фіксують стан реальної наукової роботи в освітньому закладі.

б) *Кількість наукових статей співробітників, надрукованих в провідних фахових виданнях.* Даний індикатор використовується у Шанхайському рейтингу як критерій ефективності наукової роботи (підраховуються лише статті, надруковані в журналах Nature та Science) та в Новому глобальному рейтингу світових університетів (які використовують загальну кількість публікацій професорсько-викладацького складу протягом навчального року).

в) *Індекс цитування праць викладачів.* Традиційний для світових університетських рейтингів індикатор. Використовується як в рейтингу світових університетів «Таймс» (який спирається в даному випадку на базу анотацій та цитувань дослідницької літератури Scopus), так і в Шанхайському рейтингу (використовує індекс цитування наукових робіт викладачів за версією ISI Highly Cited). Можливим є об'єднання кількості наукових статей та індексу цитування праць в єдиний індикатор, використовуючи запропонований в 2005 році індекс Хірша (h-index).

г) *Розмір грантових коштів, залучених на наукові дослідження, у розрахунку на одного співробітника.* Цей індикатор відображає фандрайзинговий потенціал освітнього закладу та рівень його привабливості для споживачів наукової продукції.

Оцінка іміджу університету серед основних цільових аудиторій повинна враховувати наступні індикатори:

а) *Оцінка роботодавцями конкурентоздатності випускників на ринку праці.* Цей індикатор використовується у рейтингу світових університетів «Таймс», а також у вітчизняних університетських рейтингах «Софія Київська» і

«Компас» та дозволяє визначити відношення до відповідного освітнього продукту його головних споживачів.

б) *Оцінка університету студентами та випускниками.* Даний індикатор дозволяє оцінити відношення студентів та випускників до власного навчального закладу, ступінь їх задоволення отриманими там знаннями, уявлення про корисність та прагматичну, прикладну спрямованість процесу навчання. Використовується в британському національному рейтингу Times та вітчизняному рейтингу «Компас».

в) *Оцінка університету експертами в освітній галузі.* Дозволяє оцінити репутацію навчального закладу серед колег. Використовується в національному рейтингу US News and World Report (як оцінка репутації серед керівників інших навчальних закладів) та рейтингу світових університетів «Таймс» (опитування експертів у п'яти основних категоріях: мистецтво і гуманітарні дисципліни, інженерні дисципліни, біологічні та медичні науки, природничі науки, соціальні науки).

Отже, використовуючи університетські рейтинги в суто інструментальній площині та спираючись на відповідно науково-методологічне підґрунтя, ми можемо визначити елітний сегмент вітчизняного освітнього простору. Але як якість навчання в цьому елітному секторі відповідає відповідним світовим стандартам та вимогам до статусу елітного навчального закладу – це питання, яке залишається відкритим. З метою залучення широких кіл освітянської громади до обговорення теоретико-методологічних принципів формування університетських рейтингів в Україні автором було започатковано проект «Університетські рейтинги в Україні» [19], який отримав фінансову та організаційну підтримку Посольства США в Україні, офісу Програми академічних обмінів імені Фулбрайта та Київського ресурсного центру для випускників. В рамках проекту передбачено проведення низки семінарів з проблем формування університетських рейтингів в регіонах (Миколаїв, Суми, Львів), а також підсумкового круглого столу в Києві.

Слід відзначити, що формування елітного сегменту системи вітчизняної університетської освіти стало протягом останніх років одним з пріоритетів державної політики в галузі освіти. Так 17 лютого 2010 року в Україні Постановою Кабінету міністрів України було затверджене положення про дослідницький університет. Згідно з пунктом 2 цього положення: «Дослідницький університет - національний вищий навчальний заклад, який має вагомі наукові здобутки, провадить дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечує інтеграцію освіти та науки з виробництвом, бере участь у реалізації міжнародних проектів і програм. Статус надається зазначеному закладу з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки, підготовки висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів, упровадження в практику наукових досягнень, технічних і технологічних розробок, реалізації разом з іншими вищими навчальними закладами та науковими установами спільних програм за пріоритетними напрямками фундаментальних і прикладних наукових досліджень для розв'язання важливих соціально-економічних завдань у різних галузях економіки»[20]. Серед 28 критеріїв діяльності, згідно з якими даний статус надається, або підтверджується: захист не менше як 300 кандидатських та 50 докторських дисертацій, наявність серед штатних працівників не менше 150 докторів та 500 кандидатів наук, вихід не менше ніж 200 монографій та підручників з грифом МОН, отримання не менше ніж 50 патентів та ліцензій – і все це протягом останніх п'яти років. Кількість наукових публікацій у виданнях які входять до міжнародних наукометричних баз даних (Web of Science, SCOPUS) повинна впродовж останніх п'яти років складати не менше ніж 150 публікацій щорічно.

Входження кращих українських університетів до світових університетських рейтингів проголошено одним з пріоритетів та індикаторів успіху Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»[21], розробленої Комітетом з економічних реформ при Президентові України. І

цей факт дає Україні шанс мати хоча б один університет світового класу, який, в свою чергу, став би орієнтиром для формування елітного сегменту вітчизняної вищої освіти.

Література

1. Прохасько Ю. Неповнолітні еліти // Незалежний культурологічний часопис «І», № 45, 2006. – с. 2-5.
2. Altbach P.G. and McGill Peterson P. Higher Education in the New Century: Global Challenges and Innovative Ideas. UNESCO, 2007. - 198 p.
3. Altbach P.G., Reisberg L. and Rumbley L.E. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO, 2009. – 254 p.
4. Marginson S. and van der Wende M. To Rank or To Be Ranked: The Impact of Global Rankings in Higher Education // Journal of Studies in International Education. №11; 306, 2007.
5. McCormic A. The Complex Interplay Between Classification and Ranking of Colleges and Universities: Should the Berlin Principles Apply Equally to Classification?// Higher Education in Europe. Vol. 33. № 2/3, July-October 2008.
6. Курбатов С.В. Університетські рейтинги як індикатор стану освіти // Вища освіта України № 4, 2009 р. – ст.35-42.
7. Вища освіта України. Інформаційно-аналітичні матеріали. К.: МОН, 2009. – 26 с.
8. «ТОП 200 Україна» у 2009 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3300/69717/>
9. Оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ 2009 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dt.ua/img/st_img/2010/802/802-13_vo_send_ukr.gif
10. Індикатори роботи університетів із відповідними ваговими коефіцієнтами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dt.ua/img/st_img/2010/802/802-12_vo_send_ukr.gif
11. Рейтинг українських вищих навчальних закладів за рівнем задоволеності освітою Компас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yourcompass.org/ua/>

12. Зведений рейтинг Компас 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yourcompass.org/ua/ratings/compas_2010/all.php
13. Рейтинг вищих навчальних закладів України за показниками наукометричної бази даних Scopus станом на 06.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/rating_uni.html
14. Рейтинг українських вузів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.comments.ua/?spec=1274369002>
15. Рейтинг кращих вузів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exclusive.korrespondent.net/investigations/1082612/print>
16. Рейтинг вузів-2010 по рівню зарплат випускників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dengi.ua/clauses/60873_Vypusknikam_kakih_vuzov_platyat_bolshe/p1.html
17. Лучшие университетские программы Украины. Спецпроект Фокуса и СКМ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://focus.ua/charts/107046>
18. Курбатов С.В. Про формування рейтингів університетів в Україні // Педагогіка та психологія № 3(64) 2009 – ст.111-120.
19. Освіта в Україні в дзеркалі університетських рейтингів. [Електронний ресурс]. – <http://www.fulbright.org.ua/page.php?pid=83&lang=1>
20. Про затвердження Положення про дослідницький університет. Постанова КМУ № 163 від 17.02.10 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6826
21. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/files/0/9/programa_reform.pdf

Контактна інформація:

Курбатов Сергій Володимирович, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України.

Телефон: 067-752-96-32

E-mail: sergiy.kurbatov@gmail.com